

שמעתא עמיקתא

גליון מיוחד | סוכות ושמחת תורה | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

הלכות מצויות לשמחת תורה

משיעורי
הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה בשכונת רמות ב'

שמחת בית השואבה

זכר לשמחת בית השואבה

חסידיים ואנשי מעשה עושים לזכר שמחת בית השואבה להיות נעורים בלילות של חוה"מ סוכות ולהרבות בזמירות ושבחים. [מ"ב (סי' תרס"א ס"ק א)].

אבל על אביו ואמו תוך י"ב חודש (או תוך ל' על שאר קרובים) יכול להשתתף בשמחת בית השואבה באמירת שירי המעלות, ולא בקרובים. [גשר החיים (ח"א פכ"ג עמ' רס אות ז)]. ויש מתירים להשתתף אף בקרובים, אבל לא כשישנה תזמורת. [בלע השבט הלוי (חז"מ כהלכתו פ"ב אות מב ובהוספות ותיקונים ס)]. ועכ"פ ראוי להיות שם בשעה שמנגנין בכלי שיר. [נטעי גבריאל (אבלות ח"ב פ"ל אות ב) ע"פ שו"ת פרי האדמה].

הושענות

הקפות

נוהגים להעלות ספר תורה על הבימה ולהקיפה פעם אחד בכל יום ובשביעי ז' פעמים. [שו"ע (סי' תרס"ט א) ומ"ב (סי' ק)]. ומקימים את הבימה כי היא נשארת לנו במקום מזבח כמבואר בש"ס [מגילה ל"א] שהשיב הקב"ה לאברהם אבינו שכל זמן שיהיו קוראין בניך לפני בסדר הקרבנות מעלה אני עליהן כאלו מקריבין לפני וכו'. [מ"ב (סי' ק)].

הקפות הם לצד ימין. [שו"ע (סי' תרס"ט א)]. ולפי שהס"ת על הבימה והצבור אנשי מזרח צריכין להקיף פניהם כלפי מערב, ולכן קודם שיתחילו להקיף ואז ממילא הוי צפון ימין שלהם, וסדרן בהקפה הוא צפון מערב דרום מזרח. ובמקומות שהחזן עומד נגד היחל אין מן הנכון שיהפוך פניו מתחלה שיהיה אחוריו נגד היחל מ"מ צריך להקיף ג"כ לצפון עם הצבור אף שאצלו הוא דרך שמאל. [מ"ב (סי' ק)].

הקפה סביב הבימה

יש להקיף להקיף את הבימה הקפה שלימה שאם לאו כן אינה נקראת הקפה. [מור קציעה (ד"ה ומנה)]. ועל כן אין לעבור באמצע הבימה כי אינו מקיף את כולה. [בכור"י (סי' ק)].

אחיזת תורה

י"א שמניחים הס"ת על הבימה. [לבוש (סי' תרס אות ב)]. וי"א שצריך לאחוז הס"ת. [פמ"ג (מ"ז ס"ק א) ועיי"ש שכן כונת הלבוש הני"ל]. והמנהג אצל בני אשכנז לאחוז בו. ומי"מ אם לכל הצבור יש לולב י"א שיש להניחו על הבימה. [הגר"ש"א זצ"ל (הליכ"ס סוכות פ"ב אות א)]. וע"י בסמוך.

אחיזת הספר תורה או להקיף מזה עדיף

י"א שמי שבידו להחזיק הס"ת או להקיף הבימה אחיזת הס"ת עדיפה. [חיים וברכה (אות עד) בשם הלרוד אמת (להדי"א סי' ד אות יד)]. ומי"מ עדיף שיתן לאחר לאחוז עד שהוא יקיף פ"א. [שם]. וי"א שעדיף להקיף הבימה מלאחוז הס"ת. [כח"ח (אות ו)]. ולמעשה אין להשתמט מלהחזיק הס"ת כי אף הוקף חשב עכ"פ כאילו מקיף. [הגר"ח"ק שליט"א (שאלת רב ח"ב עמ' שסז)].

השאיף ארוץ הקודש פתוח

יש להשאיף ארון הקודש פתוח עד אחר אמירת הושענות. [קשו"ע (סי' קלו אות יא) ומועד לכל חי (פלאגי סי' כג אות ק)]. ובני ספרד לא נוהגים כן.

אחיזת הד' מנינים

מקיפים הבימה כשאוזנים בדי' מנינים ואוחזים עד אחר הושענא. וראוי להחזיקם עד לאחר קדיש התקבל שלא יראה עליו הד' מנינים כמשאוי. [בכור"י (סי' תרנ"ב ס"ק ד)].

אופן אחיזתם

י"א שיש לאחוז הולוב ביד ימין והאתרוג בשמאל. [גר"ז (סי' תרנ"א אות יג), חיים וברכה (אות קפז) ובן איש חי (שנה א' האינו אות ד)], וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (שם פ"א הגה 74) ע"פ המ"ב (סי' תרנ"א ס"ק טו). וי"א שהמנהג שלקוחים הולוב והאתרוג ביד ימין והסדור ביד שמאל. [יפה ללב (ח"ב סי' ג), הגר"ש"א זצ"ל (אשר האיש ח"ג פ"ב אות יב)]. ודעת הבכור"י (סי' תרנ"א ס"ק יא) שיש לחוש שלא לאחוז ביד א'. וכל אחד ינהג כמנהגו.

מי שאין לו לולב

דעת השו"ע (סי' תרס"ט א) שנוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב. אולם דעת הרמ"א (שם) שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין.

בשבת

בשבת אין מקיפים. [רמ"א (סי' תרס"ט א)]. לפי שגם במקדש לא היו נוטלין ערבה בשבת. וכ"ש לפי מנהגינו שאנו מקיפין בלולב ואין הולוב ניטל בשבת. [מ"ב (סי' ק)]. ומי"מ אומרים הושענא בשבת. [שו"ע (סי' תרס"ט א) דלא כמו מי שנקט שלא אומרים הושענא בשבת]. ופותחין ארון הקודש ואומרים הושענות. [מ"ב (סי' ק)]. ואין מוציאין ס"ת על הבימה כיון שאין מקיפין.

רמ"א (סי' תרס"ט א) ומ"ב (סי' ק) אבל על אביו ואמו

מי שאירע לו אבל בחג, אינו מקיף. וכן אבל כל י"ב חדש על אביו ואמו, וכן נהגו. [רמ"א (סי' תרס"ט א)]. וטעם הדבר כי כתוב 'ושמחתם לפני ד' אלהים שבעת ימים' והוא בשעת הקפה. [מ"ב (סי' ק)]. וע"י בזה ב"ח (שם), בערוה"ש (אות ז), בחי"א (כלל קמח אות יט), בדברי מלביאל (ח"ב סי' צא) ובאג"מ (וי"ד ח"ד סי' סא אות יא)]. וכדי שלא יהיה הדבר בפרהסיא יתן לולבו לאחר להקיף בו והוא יעמוד כמי שאין לו לולב. ויש מקילין בזה והסומך עליהן יש לו על מי לסמוך, ומי"מ ביו"ד ובהושענא רבה יכול להשתלח. [גשר החיים (ח"א פכ"ג עמ' רז אות ז)]. ומנהג בני ספרד שאף באירע לו אבל בחג הסוכות מקיף אף האבל עצמו. [ב"י (סי' תרס), ובאר האג"מ (שם) דטעמו דב"י דאין ההקפה ענין שמחה, דהא אדרבה מתפללין אז באמירת הושענות].

אבל על שאר קרובים

י"א שאבל על שאר קרובים יכול להקיף. [משמעות הרמ"א (שם) שכת' שאבל על או"א אינו מקיף. וכן דעת הדגמ"ר (שם)]. וי"א שגם הוא אינו מקיף. [פמ"ג (מ"ז ס"ק ב)], וכן עיקר. [גשר החיים (שם)].

רב בית הכנסת שהוא אבל

רב בית הכנסת שאם לא יקיף יראה הדבר כאבלות בפהרסיא יכול להקיף. [מנח"י (ח"ו סי' סא)]. וי"א שאפשר שהטעם שיש להקל בזה הוא כי הדבר נחשב כצורך גדול וצורך רבים. [אג"מ (וי"ד ח"ד סי' סא אות יא), וע"י בערוה"ש (אות ד) שכתב שגדול העיר מקיף והאג"מ ביאר טעמו ע"פ הני"ל].

מתי מקיפים

י"א שמקיפים לאחר מוסף. [כן מבואר בטור (סי' תרס)]. וי"א שכן מנהג בני אשכנז. [ערוה"ש (סי' תרנ"א אות ב)]. וכן הוא בלוח אר"י לגרימ"ט]. אולם מנהג בני ספרד לאומרו מיד אחרי הלל. [כח"ח (סי' תרס אות ז)]. וי"א שכן מנהג ירושלים ושהוא מנהג ותיקין. [שערי"ת (סי' תרנ"א אות ב)]. וע"י באג"מ (אוי"ח ח"ג סי' צט) בטעם הדבר. ויש נוהגים להקיף לאחר הלל, חוץ משבת והושענא רבה שאומרין אחרי מוסף. [מנהגי החזו"א (ד"נים והנהגות פכ"ב אות טז)].

הושענא רבה

יום שביעי של החג הוא הושענא רבה. [שו"ע (סי' תרס"ט א)]. וע"י בלבוש (אות א) ובכח"ח (אות א) הטעם שקוראים ליום זה הושענא רבה.

הושענא רבה משכמים להתפלל

בהושענא רבה משכמים להתפלל. [ע"י במטה משה (סי' תתקנ"ח) שיש חמש השכמות בשנה: ר"ה, יו"כ, ח"ה, ת"ב ופורי]. ועיונין להלן שיש נוהגים להיות ערים כל הלילה.

סדר התפלה

נוהגים להרבות במזמורים כמו ביו"ט. [שו"ע (שם)]. ואין אומרים נשמת (כי באמת הוא חול), ואומרים: ומזמור לתודה, ואומרים: אין כמוד, שמע ישראל וכו', בניגון של יו"ט, ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון יו"ט. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי' ג-ד)]. וי"א שיש לומר 'ותערב' בחזרת השי"ש על מוסף כמו ביו"ט. [הגר"ש"א זצ"ל (תורת המועדים סי' ו)]. ובלוח אר"י שלא הביא שיש לאמור. [לפי שבח נידונין על המים והוא גמר החתימה ואומרים למנצח מזמור השמים משפירים ושאר מזמורים וקדושת מוסף נעריצד (לפי נוסח אשכנז) כמו ביו"ט. [מ"ב (סי' ב)].

יש לבית מילה

יש לומר פזמון זכור ברית כשיש מילה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אנא אזון חין כו'. [רמ"א (שם)]. ויותר טוב לאומרו קודם החריו הבט לברית. [מ"ב (שם סי' ק)].

קריאת ספר דברים

יש מקומות שנוהגים לקרוא בליל הושענא רבה כל ספר דברים מתוך ספר תורה. [משמרת שלום (סי' מה בהגה) ונימוקי או"ח (סי' ס"ו תרס"ט)]. ולא מברכים על קריאה זו. [מנח"י (ח"ח סי' פד אות ב)]. וכן דעת הגר"ש"א זצ"ל (ד' מנינים כהלכתם פ"ח הגה 21). וע"י במשיב דבר (ח"א סי' טז)].

עשיית מלאכה

אין רגילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבה"כ. [רמ"א (שם)]. ויש מסירין מעצמן אפילו הכיס של מעות. [מ"ב (שם סי' ה)]. ומי"מ כתב הבן איש חי (שנה א' וזאת הברכה אות ה) שאין לבטל משום זה מצות צדקה בזמן התפלה לנוהגים לעשות כן].

ריבוי נרות

מרבים קצת נרות כמו ביה"כ. [שו"ע (סי' תרס"ט א)]. לפי שבח נידונין על המים וכל חיי האדם תלויין במים והכל הולך אחר החיתום. [מ"ב (שם סי' ק)].

מכילה

הממדקדים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בערב יו"כ. [רמ"א (שם)]. וטוב יותר לטבול מבערב כדי ללמוד כל הלילה בקדושה. [מ"ב (סי' ק)].

תשח"מ

נכון להקמץ מתשח"מ בהושענא רבה אם לא בליל טבילה. [מ"ב (סי' ק)]. ויש מקיפין ליל הושענא רבה נוהגים ישראל להיות נעורים בליל ערבה. [מ"ב (שם סי' ק)]. וע"י בגליון רס"ו שהארכנו בס"ד בדיני הער בל הלילה.

תפלה על המים

מרבין החנונים על המים. [רמ"א (סי' תרס"ט א)].

קייטל

יש נוהגים ללבוש הקייטל כמו ביה"כ, לפי שבח נדונים על המים. [רמ"א (סי' תרס"ט א)]. ובמדינתנו נהגו ללבוש בגדי שבת לבד השי"ש שלבוש הקייטל. [מ"ב (שם סי' ט)].

הקפת הבימה

ביום השביעי של החג מקיפים את הבימה שבעה פעמים, זכר למקדש שהיו מקיפים את המזבח. [שו"ע (סי' תרס"ט א)].

הוצאת ספרי תורה

מוציאים שבעה ס"ת על הבימה ביום שביעי. [רמ"א (סי' תרס"ט א)]. וע"י בלבוש (סי' תרס"ט אות יא) שיש נוהגים שלאחר כלל הקפה מחזירין ס"ת א'. ויש מקומות שמוציאים כל ס"ת שבהיכל. [רמ"א (סי' תרס"ט א) וסי' תרס"ט א)]. וי"א שלנוהגים כן יש להוציא אף ס"ת הפסולים. [הגר"ח"ק זצ"ל (ארחות רבנו ח"ב עמ' ע)].

להעמיד נר דולק בארון הקודש

מה שנוהגין להעמיד נר דולק באה"ק ראוי למנוע מזה. [ע"י מ"ב (סי' ק) שד"ק (לא)]. וכן הוא בלוח אר"י. [אמירת הושענות כסדרן עד אערך שועל. [לוח אר"י לגרימ"ט]]. ואח"כ מתחילין תתנו כו'.

הקפה בלולב (הושענות)

י"א שמקיפים בלולב (עם ד' המינים) ולא ערבה (של הושענות). וי"א שהמנהג הוא להקיף בלולב וערבה. [שו"ע (סי' תרס"ט א)]. וי"א שיותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל, וכן הוא מנהג בני אשכנז, [רמ"א (סי' ז) ומ"ב (סי' כז)]. וע"י ברמ"א (סי' תרס"ט א)], וגם הוא מנהג בני ספרד. [כח"ח (סי' תרס"ט א) ע"פ האר"י ז"ל. ועיי"ש דמי שאין לו לולב אין להקיף בערבה לבד, עיי"ש טעמו].

אין לולב בעיר

באופן שאין לולב בעיר יש להקיף בערבה. [מ"ב (שם סי' טו) וסי' תרס"ט א)]. וכתב הפמ"ג (מו ס"ק א) שמי"מבשאר ימי הסוכות אם אין לולב בעיר לא יקיפו כלל, כמו בשבת שאין מקיפין. [התרת קשר הלולב]

נוהגים להתיר אגודו של לולב. [רמ"א (סי' תרס"ט א)]. ויש נוהגים להסיר כל טבעות הלולב אפילו אלו שמתחילים להדסים וערבות והלולב יחידו. ויש מסיירים רק אלו שבלולב. [ע"י בכור"י (סי' תרס"ט א) בשם מהר"ל (תפלת חג הסוכות אות ח) שיש להתיר את האיגוד מחציו ולמעלה ולא סיר האיגוד של הלולב, הדסים והערבות. וע"י בארחות רבנו (עמ' שח)].

זמן התרתו

יש נוהגים להתיר האיגוד לפני אמירת הלל.
(דרכי חיים ושלום (סיי תשצא)).
ויש נוהגים לעשות כן לפני ההושענות.
(סידור יעב"ז).

אבל בחקפה

אבל על אביו ואמו תוך י"ב חודש (או תוך ל' על שאר קרובים) בהושענא רבה יכול להקיף.

(גשר החיים) (חייא פכ"ג עמ' 17 אות ז).

נטילת לילה בין השמשות של שמיני עצרת

מי שנטל טל ד' מינים בהושענא רבה והגיע זמן בין השמשות. י"א שאסור ליטלם משום שנכנס בספק טלטול מוקצה ביו"ט. (בכוריי סי' תרנב ס"ק ב).
וכן נקט הכה"ח (שם אות ג) לענין מי שלא נטלם בער"ש חוה"מ והגיע זמן בין השמשות).
וי"א שנטלם בכ"ג. (נימוקי או"ח (סי' תרסה אות א)).

נטילת ערבה

נטילים ערבה ביום זה, מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה (שו"ע סי' תרסד סעי' ג), זכר למקדש שהיו נוטלים ערבה מהלכה למשה מסיני, ובכל יום מו' הימים היו מביאין ערבות וזוקפין אותן הכתנים על צדדי המזבח ואח"כ באים העם ונוטלין אותן משם ומנענין אותן. (מ"ב ס"ק יא). ועי' ברמ"א (שם) שנהגו ששמש בה"כ מביא ערבה למכור, כמו שהיה המנהג בזמן המקדש.

בני הבית בנטילת הערבה

יש שנהגו שכל בני הבית אף הקבוצות נוטלים הערבה.
(ספר מנהגי דק"ק ורמיאז (סי' רפא)).
ויש שנהגו ששאר אלו שלא הגיעו לחינוך נוטלים הערבה.
[הגר"ח"ק שליט"א (ד' מינים כהלכתם פ"ח הגה 31)].

כמה בדים נוטלים

מספיק ליטול בד אחד. (שו"ע (שם סעי' ד)).
ומ"מ טוב לכתחלה שיהיה עכ"פ ג' בדין, ובשם האר"י כתבו ה' בדין. (מ"ב ס"ק טו).
וכן הוא המנהג הפשוט אצל בני אשכנז ובני ספרד. (ועי' בלוח אר"י שיש מהפרושים שלוקחים ז' בדי ערבה, ושכן נהג הגאון מוהר"ש סלטנ זצ"ל).

שיעור הערבה (מנות העלים ושיעור ארבה)

שיעור ערבה זו אפילו עלה אלה. (שו"ע (סי' תרס' סעי' ד)).
מיהו כמוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד, ע"כ נהגו לעשות ההושענות יפים, משום "זה א-לי ואנוה"י. (רמ"א (שם)).
ושיעור ארכה, כשיעור אורך ערבה שבלולב והוא ג' טפחים. (שו"ע (שם) ומ"ב ס"ק יז).
וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל בערבה זו. (רמ"א (שם)).
וע"כ יש ליתור שלא יהיה גזול ולא ימש, ומ"מ אם לא היה יבש אלא כמוש בודאי כשר.
ולכתחלה יותר טוב שיהיה לישוש הידור מצוה. (מ"ב ס"ק יח).
וכן אם הם ארוכות יש משום הידור מצוה. (חיי"א (כ"ל קנ' אות ג)).

ערבות מורביות

יש נוהגין לקחת ערבות ארוכות וגסות (ערבות מורביות), זכר למקדש שהיו לוקחין ערבה גבוה י' אמות. (חיי"א (שם) ולוח אר"י לגרמי"ט).

קשירת הבדים

י"א דערבה של הור"י יש ליטול הבדים בלתי שקורים, אבל מנהגינו לקשרם. (מ"ב ס"ק יז).
יש מקפידים לקשרם בשרביטי רכה. (מ"א סי' תרסד ס"ק ד)).
ומנהגינו לקשרם בשרביטי לולב ואין בזה חשש חציצה. [לוח אר"י לגרמי"ט ע"פ רמ"א (שם ס"ק ז).
ועיי"ש שיש מהפרושים שלוקחין ז' בדי ערבה שקורים בשרביטי ערבה דוקא, ושכן נהג הגאון מוהר"ש סלטנ זצ"ל].

להוציא עלים מהלולב ע"מ לקשור הערבות

י"א שאם אין לו בדין מלולב אחד יכול לקשרם בבדי הלולב שברך עליו. [לוח אר"י לגרמי"ט כי לא הוקצה למצותו יותר מדי' טפחים של שעור הלולב כמבואר במ"א (סי' תרמט ס"ק יט) ובמחצה"ש (שם)].

נטילתה בפני עצמה

אינה נטילת אלא בפני עצמה, שלא יאגד דבר אחר עמה. (שו"ע (סי' תרסד סעי' ה).
ועיי"ש (סעי' ז) שאם נטלה עם הלולב בענה שהוא יידי"ח נטילת לולב יש מי שאומר דאיכא משום בל תוסיף. ועי' ברמ"א (סי' תרס סעי' ג).
כדי שיהא ניכר שהוא לשם מצוה. (מ"ב ס"ק כ).
ומ"מ אם יש בידו דבר אחר אין לחוש. (שו"ע (שם)).
כי לא חוששים בזה לחציצה. (מ"ב ס"ק כ).

המנהג הוא שלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו ויאחו הערבה לבד לצורך ההושענא, כשאומרים תחנונים על המים. (רמ"א (שם סעי' ז)).
יש נוהגים שלפני אמירת יתענה אמונים" לאחר ההושענות מניחים הלולב ולוקחים הערבה. (מ"ב (סי' תרס ס"ק ח) בשם השלי"ה, ולוח אר"י לגרמי"ט).
ויש נוהגים לעשות כן אחר הקפות עם הלולב. (חיי"א (כ"ל קנ' אות ג)).
ויש נוהגים לעשות כן לאחר קדיש תתקבל.
וכן מנהג בני עדות המזרח. (מ"ב (שם) בשם האר"י ז"ל].

ניענע הערבה

י"א שצריך לנענע בה, וי"א שיש לחבט אותה, ונהגו לעשות שתיהן, מנענעין בה ואח"כ חובטין אותה. (רמ"א (סי' תרסד סעי' ז)).
ומנענעין בה כדרך שמנענעין בלולב. [לוח אר"י.
והערה"ש (סי' רסד אות ג) כתי' שאנו לא ידענו ממנהג זה לנענע הערבה].
וי"א שאי"צ לנענע לדי' רוחות. [הגר"שי"א זצ"ל (תורת המועדים ס"ק טו)].

נטילת הערבה שבלולב

אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שני פעמים אחד לשם לולב ואחד לשם ערבה. (שו"ע (סי' תרסד סעי' ו),
ועיי"ש שהביא שיש מקילים היכא דהגביה אותה פעם שני לשם ערבה דיש היכר בזה שהוא לשם מצוה).
ומ"מ זהו דוקא כשהיא אגודה בלולב עם שאר מינים, אבל אם התיך אגדו של לולב לאחר נטילה ונטל הערבה בפני"ע יוצא בה. (מ"ב ס"ק כא)].

יש נוהגים לחבט הערבה בסוף ההושענות ב"קול מבשר" השני.
וכן מנהג בני אשכנז.
[לוח אר"י לגרמי"ט].
ויש נוהגים לחבט אחרי קדיש תתקבל. (מ"ב (סי' תרס ס"ק ח) בשם האר"י ז"ל.
וכן הוא בסידור יעב"ז.
ועי' בלשון החיי"א (כ"ל קנ' אות ג).
וכן מנהג אצל החסידים.

אופן החבטה

חובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש. (שו"ע (שם)).
ולפי האר"י ז"ל יש לחבט ה' חבטות דוקא על הקרקע.
וטוב לחבט תחלה על הקרקע ה' חבטות ואח"כ על הכלים להסיר העלין ואי"צ להסיר כל העלין. (מ"ב (סי' יט).
וביאר בשם חבטת הציון (אות י).
שאם סיר תחלה העלין יכול להיות שישור כל העלין וכבר נפסלה הערבה ולא יקיים עוד מצות חבטה על הקרקע).
ומה שנוהגין שחובטין עד שיפלו כל העלין, הוא מנהג של תינוקות משום שמחה. (חיי"א (שם)).
ויש נוהגים לחבט דוקא עי"ג קרקע עולם.

מנהג בזיון לאחר המצוה

יש מי שאומר שהושענא שבלולב אף על פי שנוזקת אין לפסוע עליה. (שו"ע (שם סעי' ח)).
וה"ה ערבה של הושענא אין לזלזל בה. (מ"ב ס"ק כח).
ועל כן אין לזרקם לאשפה. [שעה"צ (אות כ).
ועי' שו"ע (סי' כא סעי' א) שדלעזו מותר לזרקם לאשפה, אבל אסור לעשות עמה תשמיש מגינה].
אלא ישרפנה.

(חיי"א (כ"ל קנ' סוף אות ג)).
ועי' עוד בסמוך.

הנאה מהערבה

אסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, אם לא התנה עליה מעיקרא כי הוקצה למצוה

לכל אותו יום. (שו"ע (סי' תרסד סעי' ז)).

להבט בערבה שהכב בה הבדי

מותר לחבט בערבה שחבט בה אחר, כי אף שאסורות בהנאה מ"מ אינם אסורות רק בהנאה אחרת. [שבת הלוי (ל"ב סי' נח ד"ה ומה ששאל)].
ומותר לעשות כן אף לכתחלה כל שלא נשרדו העלין לגמרי. [הגר"ש"א זצ"ל (הלכות פ"ב הגה ז)].
אלא שלמעשה נוהגים סלטול בזה ומיחדים לכל או"י"א ערבה בפני עצמה. [שבת הלוי (שם)].

שריפת ההושענות בערב פסח או הזיקת על גבי ארון קודש

יש נוהגים לשרוף ההושענות כשאופה מצות מצוה. (רמ"א (סי' תרסד סעי' ט)).
ויש נוהגים לשרוף את החמץ ע"י ההושענות. (מהר"ש"ם (ח"ד סי' ז) ומועדים וזמנים (ח"ב סי' קלא הגה ד).
ובדרכי חיים ושלום (סי' תשצג) כצב שאם נהוג כן.
ואם אין לו מקום לשומרן כראוי עד זמן פסח עדיף לשרפן כדי שלא יבואו לזלזל בהן. [בני"ח (שם אות טט)].
ויש נוהגים לזרוק ההושענות על גבי הארון קודש. [מהר"ש"ם (ח"ד סי' נז) ומועדים וזמנים (ח"ב סי' קלא הגה ד).
ובדרכי חיים ושלום (שם) כתי' שאין לנהוג כן].

דינים שונים

עשיית מעודה

נהגו לעשות סעודת יום טוב בהושענא רבה במאכלים טובים, ומ"מ אין להרבות במאכל לשובע עד שלא יהיה עירב לאכול בליל שמיני עצרת לתיאבון. [וערה"ש (סי' תרסד אות י)].

קביעות סעודה ערב שמיני עצרת

אין לקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה (חצי שעה לפני זמן מנחה קטנה ולמעלה) כדי שיאכל בלילה לתיאבון. (מ"ב (רס"י תרסח) ובאו"ה (סי' תקכ"ט ד"ה ממנחה).
ועי' עוד בסי' תקכ"ט סעי' א].

אכילה בסוכה

אע"פ שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו. (שו"ע (סי' תרסו)).
דהא כל היום חובתו לישן ולשנן שם ואי איקלע ליה סעודתא צריך לאכול בגוה. (מ"ב ס"ק א).
אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מזמן מנחה קטנה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון. (שו"ע (שם) ומשי"כ מנחה קטנה הוא מהמ"ב (ס"ק ג)).
ובחו"ל, שצריך לישב בה בשמיני, גמר מלאכול ביום השמיני אם אין דעתו לאכול עוד יכול להוריד כליו ומפנה אותם ממנה ממנחה קטנה ולמעלה. (שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ח-ט)).

פרידה מהסוכה

יש נוהגים כשיוצאים מהסוכה לומר יה"ר שזוכה לישב בסוכה של לותין, ובפרידה של רגש יוצא מהסוכה. (רמ"א (סי' תרסז סעי' א)].
ואם לא נפרד מהסוכה ערב שמיני עצרת יכול להפרד ממנה במוצאי החג. [כן מבואר בדרכי"מ הארוך (סי' תרסז אות ב) בשם הכל בו בשם מהר"ם].

שנים מקרא ואחד תרגום

זמן של קריאת פרשת וזאת הברכה

פרשת וזאת הברכה י"א שיעקר זמן קראתה הוא בליל הושענה רבה. [מ"מ"ג (שם א"א סס"ג ז).
וכן הוא ע"פ האר"י ז"ל הו"ד בכר"י (ס"ק ד) והביאו השע"ת (ס"ק ד).
וכן פסק הבן איש חי (שני א' וזאת הברכה אות טו).
ווי"א שיעקר זמנה הוא בשמחת תורה. (גר"ז (שם אות ט)).
ולמעשה עדיף לקרותה בליל הושענא רבה. (ועי' במ"ב בסי' רפ"ה (ס"ק יח) כתי' ע"פ השע"ת שיקראנה בהור"ר ואם קרא ביום שמי"ע לא הפסיד.
ובסי' תרס"ח (ס"ק ד) כתי' שבליל ש"ית יקרא שמו"ת שעתה הוא זמנה.
וצ"ל דמשי"כ לקרותה בהור"ר היינו ע"פ האר"י ז"ל (שהובא בשע"ת המובא במ"ב שם) דס"ל בכל שבוע יש לקרותה מער"ש, ובסי' תרס"ט כתי' ע"פ שאר הפוסקים שנקטקים דאף בשבת היא עיקר זמנה.
ובלוח אר"י הביא לקראתה בהור"ר.
וכן הובא בארחות רבינו (ח"ב עמי' ש' אות ז).
ומ"מ אף אם קרא הפרשה משבת במנחה אחריו שקראו בה בצבור יצא.
[כן משמעות הפוסקים שסתמו שניתן להתחיל כל הפרשיות לקראתם במנחה בשבת, עי' שו"ע (סי' רפ' סעי' ג) ומ"ב ס"ק ז].
וכן פסקו השבט הלוי (ח"י סי' עח) והגר"ני"ק זצ"ל (חוט שני שבת ח"ד פ"ז אות א)].

עד אשר אפשר לקרותה

י"א שמתו לקרוא פרי' וזאת הברכה עד שקוראים פרשת בראשית ביום שמחת תורה. [נכן מטה יהודה (סי' רפ' ס"ק ד) הובא להלכה בכה"ח (שם אות כו) שאפשר להשלים הפרשיות עד קריאה זו].
וי"א שרשאי לקרותה כל אותו יום. [משמעות השו"ע, הרמ"א ונו"כ שלא כתבו כהמ"ט"ן].
והעיקר כדעה השניה. (הגר"ני"ק זצ"ל (שם)).]

בן אר"י בחו"ל

בן אר"י השוהה בחו"ל בדיעבד יכול לקרותה אף ביו"ט שני בחו"ל שהוא שמחת תורה. [קצות השלחן (סי' עב בדה"ש סי' ט).
ואעי"פ שמבואר להלן בשם העקרי הדי"ט שיש לנהוג כמנהג המקום יי"ל דשאני חתם דמיירי לענין שיקרא יחד עם הצבור דשם ולא בזמן אחר שונה ממנהג המקום, אבל הכא שבכל אופן נמצא הקרא עם הצבור דשם אפשר י"ל שעדיף שיקיים אף לפי מנהג מקומו].

בן הו"ל באר"י

בן חו"ל השוהה באר"י ישלים לכתחלה עד שמיני עצרת. [כמבואר בעקרי הדי"ט (סי' כב אות ג) בשם ספר מראית העין (לחיד"א לקוטים סי' ד אות ד) שבתחלה עליו לנהוג כמנהג המקום].
ואם לא קרא יכול להשלים עד יו"ט שני (שמחת תורה) אע"פ ששמע כבר פרשת וזאת הברכה. [כן משמע מהעקרי הדי"ט שם שרק לתחלה עדיף שיקרא עם הצבור שהוא נמצא שם.
וכן פסק הקצות השלחן (שם)].

שכח להשלים עד מוצאי יו"ט

אם שכח להשלים פרשת וזאת הברכה בשמחת תורה, בדיעבד ישלימנה למחרת. [דהרי ניתן להבדיל בכל אותו יום כמבואר במ"ב (סי' רצט ס"ק טז).
וע"כ דמי להא דנקטו הפוסקים שניתן להשלים עד יום ג' משום שניתן להשלים הבדלה.
ויש חלק.
ועי' עוד בקצה"ש (סי' עב בדה"ש ס"ק ט)].
ואם חל שמחת תורה בשבת יכול להשלים עד יום שלישי (ועד בכלל). [קצה"ש (שם)].
ועי' בזה בשמעתא עמקתא גליון שני"ז.

השלמת שאר הפרשיות

אם איחר להשלים פרשיות של אותה השנה שנים מקרא ואחד תרגום בדיעבד יכול להשלימם עד שמחת תורה. (שו"ע (סי' רפ' סעי' ד)).

התחלת קריאת פרשת בראשית

פרשת בראשית אפשר להתחיל לקרותה מיד לאחר קריאתה בבית הכנסת בשמחת תורה. [שש"כ (פ"מ"ב הגה ריח).
וכן דעת הגר"ני"ק זצ"ל (חוט שני ח"ד פ"פ"ז ס"ק א ד"ה קריאת)].

שמחת תורה

שמיני עצרת

יו"ט אחרון של חג הוא שמיני עצרת וקורין לו גם שמחת תורה, לפי ששמחין ועושים בו סעודת משתה לגמרה של תורה. (רמ"א (סי' תרסט סעי' א).
ועי' בצ"ח (ה"כ"ב סי' לה אות ב) הטעם שקוראים בפה העם שמחת תורה].
ובחו"ל שעושים שני יו"ט שמחת תורה הוא ביום טוב שני.

ריבוי נרות

לילה ויום יש להרבות בנרות בבהכ"נ לכבוד התורה. (מ"ב ס"ק ד).
ובזמננו שהתאורה היא ע"י חשמל ברוב המקומות לא נהגו להרבות בנרות.

משתה ושמחה

יש לעשות משתה ושמחה בשמחת תורה ולשמוח ברבים בכל מה דאפשר בשמחה של מצוה, ואין לבטל שום מנהג שנהגו לכבוד שמחת התורה. (רמ"א (שם סעי' א) ומ"ב (ס"ק א)].

אכילה בעודת היום לפני השינה

באר"י אוכל בסוכה עד התחלת חג שמיני עצרת, ואין לאכול סעודת חג בערב עד שיהיה ודאי לילה, כל עדין לויש שביעי הוא וחייב מן התורה לאכול בסוכה, אך יאכל בלי ברכת לישב בסוכה, ולברך מיום בסוכה אי אפשר, משום סתרי אהדדי, שבתפלה ובקידוש מזכיר יום שמיני עצרת.
אכן בדיעבד אם נטל ידיו וברך המוציא לא יכרד לישב בסוכה שכבר קיבל שמי"ע בתפלתו ובקידוש. (מ"ב (סי' תרסח ס"ק ז) ושעה"צ (אות יב)].

ברכת שהחיינו

כשמקדשים מברכים שהחיינו, כי שמיני עצרת רגל בפני"ע הוא. (שו"ע (רס"י תרסח) ומ"ב (ס"ק ח)].

דיני התפילה

הזכרת חג העצרת בתפלה

לדעת השו"ע (סי' תרסח סעי' א) אומר בתפלה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה.
וי"א שיש לומר עצרת בלא ה"י"א. [מ"ב (ס"ק ג) בשם הפ"מ"ן].
לדעת הרמ"א (סי' תרסח סעי' א) אין אומרים "חגי", שלא מציע בשום מקום שנקרא חג, אלא אומרים יום שמיני עצרת.
ולמעשה יש לנהוג כדעת השו"ע. (מ"ב (ס"ק ג-ד)).

טעה ואמר חג הסוכות הזה

אם שכח ואמר את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו, י"א שיצא ידי חובה. [הגהות רע"א (סי' תנף על שא, א)]
חיי"א (כ"ל כח אות טו) והגהות חכמת שלמה (שם על סעי' א)].
וי"א שאם עקר רגליו חוזר לראש. [ברכי"ט (ס"ק ג) הובא בשע"ת (סי' תפז אות ב) והשואל ומשיב (מדי' שתי' סי' כב)].
ולמעשה אם לא סיים הברכה צריך לחזור ל"יותתן לנו" ולומר כהוגן, (מ"ב (סי' תרסח ס"ק ג) ודעתו שהדין כן לכוי"ט), ואם סיים הברכה (וכי"ש אם סיים תפלתו) יצא ידי חובה. [אג"מ (או"ח ח"ג סי' צז), הגר"ש"א זצ"ל (הלכות סוכות פ"ב אות ח והגה יב) והגר"שי"א זצ"ל (הלכות והנהגות תשרי סי' תרסח).
ועי' בבן איש חי (שנה א' וזאת הברכה אות ב) וכתי"ח (אות א) אך כרע"ז (בח)].

הקפות

אכילה לפני מוסף (**קידוש לפני ההקפות**) אע"פ שאסור לאכול יותר מכביצה פת לפני תפלת מוסף, מ"מ נהגו להקל לקדש ולאכול לפני מוסף בשמחת תורה אפילו יותר מכביצה, בפרט כשרבים אוכלים יחד.
לפי בש"ש (פניב הגה ב), בהלכיש (מועדים פי"ב אות א') בשם הגר"ש זצ"ל, באשרי האיש (פטי"ז אות יח) בשם הגרש"י זצ"ל (תשובות והנהגות ח"ה סי' קעט ד"ה ונראה), ועי' עוד במי"ב (סי' פט ססי"ק כב וסי' תלא ס"ק ה) ובקובץ תשובות (חי"ב סי' פט ד"ה ובשו"ת שו"ר), והארבנו בה ב"ס ד"ש בשעמતા עמיקתא גילין קצו"ח].

עריבת קידוש בסוכת בית הכנסת

מותר לערוך קידוש בסוכה בשמחת תורה כשאין לציבור מקדוה אחר ועושים היכר שאינם מוצינים לשם מצוה על ידי שמכניסים לשם גם כלי אכילה כקדרות וקערות וכיוצא (ועי' עוד להלן בדניני סוכה בשמיני).
נ"מ"א (חיי"ט סי' נד) ועיי"ש שהכא עדיף כי ברבים ה"א קיי"ל דליכא חשדא.

הוצאת ס"ת מארון הקודש

נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)]. ועל כן מקום שיש הרבה סו"ת אם אפשר מוציאים כל הסו"ת.
[עי' ברמ"א (שם) ובמשנה הלכות (חיי"א סי' תקכ"ז)]. אבל אם יש להם סו"ת מרובים והצבור מעט אז די אם מוציאים ז' סו"ת.
[משנה הלכות (שם)].

מה שנוהגין לעמדינ נר דולק באר"ק ראו לנועז מזה.
[עי' מיי"ב (סי' קנד ס"ק לא). וכן הוא בלוח אר"י].

יש מתיירים להביא סו"ת מבהכ"ני אחר שיהו שבעה סו"ת להקיף בשמחת תורה.
[ברכ"י (סי' קלה אות יג)]. ויש אוסרים אם לא שילכו עמו י' אנשים.
[כה"ח (שם אות עז)]. ולמעשה הנוהגים היתר להביא סו"ת כשיש סו"ת מועטים יש להם על מי שיסמוכו.
[עי' במי"ב (סי' טו)].

הקפת הבימה

נהגו להקיף עם ספרי התורה בכל התורה הבימה שבעהכ"ף, כמו שמקיפים עם הולב, והכל משום שמוחה.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)]. יש מקיפין ג"כ יוש' ז' פעמים כמו בהוי"ר וכל מקום לפי מנהגו.
[מ"ב (סי' ק)]. והמנהג הפשוט לעשות שבעה פעמים.

נתינת ס"ת לקטן

אין לתת ס"ת תורה לנער קטן אא"כ הוא בן דעת.
[מ"ב (סי' קמז ס"ק כט) והגרש"י זצ"ל (חינוך הבנים למצוות עמי' מב)]. ומ"מ ספרים מודפסים מותר לתת אף לקטנים וינהגו בהם בכבוד.

[עבט הלוי (חי"ב סי' קנח)].

הקפות במקום שאין ס"ת

אם אין להם סו"ת, אל יקיפו בחומשים, ואפשר שאם כתובים בגלילה ועיי"ז נראו כסו"ת אפשר שאז יקיפו בהם.
[ש"ח יצחק (סי' שכ) ועיי"ש שכתב זלחדו"ש גדול לי מה שנהג הגר"מ ספירא מבולין ז"ל להקיף בבית מדרשו ביום שו"ת עם גמרות משו"ס סלאוווטא, דבר שלא מצינו בשום פוסקים קמאי ובתראי].

סדר ההקפות בפחות מעשרה

מותר לעשות סדר ההקפות גם בפחות מעשרה.
[בצל החכמה (ח"ד סי' קיב אות ה)].

שייבה בזמן ההקפות

רבים נהגו לישב בשעת הצורך בזמן קריאת ההקפת אע"פ שאינם במקומם, ויש ללמד זכות על כך. ומ"מ בשעת ההקפה הראשונה בכל אחת משבע ההקפות שהיא עיקר המנהג יש לעמוד.
[הגרש"י זצ"ל (הלכיש פי"ב אות ט), עיי"ש. ועי' עוד בה בבצל החכמה (ח"ה סי' קלט)]. ויש שנהגו לישב בזמן ההקפות רק כשמחזקים סו"ת בידם.
[הנהגת הזווי"א, כן מובא באחרות רבנו (עמי' ש"א אות ד), בדנינים והנהגות (פי"ב אות כט) ובתשובות והנהגות (חי"ב עמי' שיט)]. וכן נהג הגרש"י זצ"ל (אשרי האיש פכ"י אות ב)]. ואפילו במקום חזקים ספול.
[נהגות הגר"י"ק זצ"ל (ארחות רבנו שם)].

ריקוד

מותר לרקד לכבוד התורה ביום טוב.
[מ"ב (סי' ה)]. והוא הדין שמתור לאספק כף אל כף.
[שער הציון (אות ה)]. ויום זה רגילים לרקד בו אפילו הזקנים בשעה שאומרים קולוסיים לתורה, ולכן יש להתמקד בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתבו גבי דוד המלך ע"ה ”מפוז וממכר בכל עוז לפני הוי”.
[מהרי"ק (שרש ט) בשם רב הא אגוון]. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו עיי' שחיה שמח בכל עוז בשמחה של מצוה וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הסו"ת בכל כחו.
[מ"ב (סי' יא)].

בן הוי"ל הנמצא באר"י

בן הוי"ל הנמצא באר"י בשמיני עצרת רשאי להשתתף בריקודי ההקפות של בני אר"י אע"פ שבני הוי"ל אינם נוהגים בשמחה זו אלא ביום התשיעי.
[הגרש"י זצ"ל (הלכיש פי"ב אות יז)].

בני אר"י הנמצאים בחו"ל

בני אר"י הנמצאים בחו"ל, מותרים לערוך הקפות בשמיני עצרת, כיון שגם בקרב בני חו"ל יש מנהגים שונים בדבר.
[הגרש"י זצ"ל (הלכיש פי"ב אות יט)].

קריאת התורה

גלילה

אחר ההקפות מחזירים סו"ת להיכל חוץ מאחד שהשי"ץ נוטל ואומר סדר הוצאת סו"ת כמו בשבת (משמע ישראל וכו') וקוראים ג' אנשים בפרשת וזאת הברכה.
[מ"ב (סי' תרט"ט ס"ק טו). ועי' ברמ"א (עם סעי' א') שבהיא שיש נוהגים לקרוא הנדרים שבתורה. ועי' מה ביאר בה המי"ב (סי' טו)].

כריכה על קריאה זו

מברכים על קריאה זו.
[כן מבואר במ"ב (סי' טו). ועי' במשנה הלכות (חיי"א סי' תקכ"ח)].

קדיש אחרי קר"ה"ת בליל שמחת תורה

צריכין לומר קדיש אחר הקריאה ואין סומכין על הקדיש שאחר עלינו משום שהוא הפסק.
[מב (סי' טו)]. וי"א שהוא חצי קדיש.
[סידור העיב"ץ (עמי' שסו י"ב כה) וכן הביא המשנה הלכות (חיי"א סי' תקנח)]. וי"א קדיש שלם כל התקבל (ובסוים התפלה י"ב קדיש שלם).
[הגר"י"ק זצ"ל (שלמי תודה עם שבעה מי"ב של הגר"ש סלטנ זצ"ל תרו מנחתן ג' סית הראשון. ועיי"ש עוד שכת' ע"פ התוספותא (תענית פי"א וירושלמי רפ"ב) שהאוחז הסו"ת יאחזו בו עד בא זמנו לקרות בו ולא יתנהו לאחר אם לא כשהוא אנוס]. ובשוש"ל קוראים ביום השמיני עצרת, ומפטיר : ויהי אחריו מות משה.
[שו"ע (שם)]. ובמקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורא בראשון : וזאת הברכה, ובשני : בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשון לעניינו של יום, וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שנים.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)].

בשחרית מוציאים שלש ספרים, וקורין באחד מוזאת הברכה עד סוף התורה, ובשני, בראשית עד אשר ברא אלקים לעשות.
[שו"ע (רס"י תרסח ורס"י תרט"ט)]. ומנחין סו"ת השלישי אצלו ואומרים חצי קדיש.
[מ"ב (סי' יא)]. אולם הסו"ת הראשון לא נוהגים להניחו.
[לוח אר"י. ועיי"ש שבעה מי"ב של הגר"ש סלטנ זצ"ל תרו מנחתן ג' סית הראשון. ועיי"ש עוד שכת' ע"פ התוספותא (תענית פי"א וירושלמי רפ"ב) שהאוחז הסו"ת יאחזו בו עד בא זמנו לקרות בו ולא יתנהו לאחר אם לא כשהוא אנוס]. ובשוש"ל קוראים ביום השמיני עצרת, ומפטיר : ויהי אחריו מות משה.
[שו"ע (שם)]. ובמקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורא בראשון : וזאת הברכה, ובשני : בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשון לעניינו של יום, וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שנים.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)].

במקום שעושין שני ימים טובים אין מוציאים ביום הראשון אלא שני ספרים, וקורין באחד חמשה בפרשת ראה מלך הבכור.
[שו"ע (שם)]. ואם מתחילין עשר תעשר אפילו חל בחול מפני שהוא זמן משערות ומתנות טובים, אמנם בדעיבד אם כבר בירך אדעתא לקרות כל הבכור א"י"צ לחזור.
[מ"ב (שם ס"ק יב)]. ואם הוא שבת קורין ז' ומתחילין : עשר תעשר.
[שו"ע (שם)]. ומנחין סו"ת השני אצלו ואומרים ח"ק.
[ע"פ (שם) סי' קד וסי' תרט"ט ס"ק יא]. והמפטיר קורא בשני : ביום השמיני עצרת, ומפטיר במלכים : ויהי ככלות שלמה.
[שו"ע (רס"י תרסח ורס"י תרט"ט)]. ועי' במי"ב (סי' יג) שכת' שאם סיים בשבת הפ"ר בחמשת קוראים, לא יאמר קדיש יחזור ויקרא ב' עולים או עי"פ עולה אחד לבד המפטיר. ואם אמר קדיש, כל שלא סילק הספר יחזור ויקרא ויאמר קדיש פעם ב', ואם סילק הספר הקדיש יקרא עולה אחד לספר השני וישלים עמו פ' עשר תעשר אר"י"כ יקרא למפטיר בחובת היום].

נתינת אהל לבל מופלל / חזרה על הפרשה כמה פעמים

נהגו להרבות הקרואים לספר תורה, וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)]. וקוראים עד "מעונה אלקי קדס", אבל משום והלאה אין כופלין ששם מתחילין לקרות לחתן תורה.
[מ"ב (סי' יא)].

עשרה שומעים

צריך שיהו עשרה שומעים בראכות והקריאה ועל כן נכון הדבר שיבחרו עשרה אנשים שישמעו, כי העולם נוהגים קלות רבה.
[מ"ב (סי' יב)].

להביא ס"ת מבית הכנסת אחר לצורך קריאה זו

המנהג להקרי בשמחת תורה ליקח סו"ת נוספים למקום אחר לקרא, מחמת שרוצה כל א' לעלות לתורה ואם לא יביאו יש טרחה גדולה לצבור.
[אג"מ (או"ח ח"א סי' לד). ועי' בה"ח (סי' קלה אות ט) שכת' דבכה"ג נוהגים ש"י מלווים הסו"ת והערושי (סי' קלה אות לב) מחמיר אוסר בכל גוונא].

לברך על קריאה כמה אנשים יחד

כל מקומות שנוהגין שבשמחת תורה עולין כמה אנשים בבת אחת ומברכים ברכת התורה כולם יחד.
[מ"מ (סי' תרט"ט)]. ויש חולקים על מנהג זה.
[מ"מ (שם) ע"פ הירושלמי. ועיי' בפמ"ג (שם) בשם האי"ר שחולק על המ"א שבירושלמי אין ראיה. ובברכ"י נקט כהמ"א. ובמשנה הלכות (חיי"א סי' תקכ"ז) כתי שראה מקום שנהגו כן וביטל המנהג]. ולמעשה נכון לכתחלה שא' יברך והשאר יכוננו לצאת בברכתו או שא' יברך לפניה ויוציא תבירו וא' יברך לאחריה ויוציא תבירו.
[מ"ב (סי' יא)].

עיהו לקטנים

יש נוהגים שכל סוף הנמצא בבית הכנסת עולה לתורה בשמחת תורה.
[כה"ח (סי' תרט"ט) ובכ"ח (ד)]. ולא יעלו אלא קטנים שהם מגיל תשע ומעלה.
[הגרש"י זצ"ל (הלכיש שרי פי"ב הגה ס2). ובכה"ח (שם) כתי שאפ"י ילדים רכים כבר ו' כבר ז' מעלים, ואם אינם יודעים לברך אומר לו החוץ הברכה מילה במילה].

כל הנערים

נוהגים לקרוא כל הנערים יחד לעלות לתורה לקריאת פרי היום.
[רמ"א (שם)]. וכשקורין גדול עם כל הנערים הגדול יברך והנערים ישמעו ויוצאו בברכתו.
[מ"ב (סי' יב)]. והמנהג שכל הנערים מברכים.
[עי' במי"ב (סי' קד) ובחינוך הבנים למצוות (נהג רלז)]. והמנהג שקורין תורה קורין לכל הנערים כדי לחנכם במצות קה"ת מ"וולד אמר" עד "מעונה".
[מ"ב (סי' יא)].

לקריא כל הנערים

אם יש משום טרחה לנשים או לקטנים מחמת אורך ההמתנה, אפשר לעשות את כל הנערים אחר ז' קרואים קודם שעולים כולם ואין בזה משום שינוי מנהג.
[הגרש"י זצ"ל (אשרי האיש פכ"י אות טו)].

המלאך הגואל

לאחר הקריאה קודם ברכה אחרונה מברכין אותם ע"פ פסוק המלאך הגואל.
[רמ"א (שם)

ומי"ב (סי' קד)].

פריסת סליחות מעל הבימה

נוהגים לפרוס בשמחת תורה בעת שקוראים פרשת בראשית מעל הבימה ועל הילדים הנמצאים בכל הנערים, ואין בזה משום עשית אהל בשבת ויו"ט מפני שאין דין אהל כלל כי הוא רק באחיות ידי אדם שמוחיקתו ועצם קיומו תלוי בהם בלבד.
[נתהלי"ד (סי' שטן אות ט), ושכן הוא במחאת שבת (סי' פ ס"ק רכז). וצ"מ (חיי"ט סי' ד)].

התן תורה וחתן בראשית

העולה לעלייה אחרונה של פרשת וזאת הברכה נקרא חתן תורה. והעולה לקריאת פרשת בראשית נקרא חתן בראשית. וקונים עליות אלו בדמים מרובים וראוי החדר אם אפשר שיהיו הקונים מוכתרים בתורה או עכ"פ מגדולי קהה.
[מ"ב (סי' תרט"ט ס"ק א-ג). ועי' ברמ"א (שם) שכתב שנוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות. והוסיף המי"ב (סי' יג) שבמינו המנהג שכל העולים נודרים נדבות לצרכי בהמ"ד ולהחזיק לומדי תורת]. וגם מי שעלה כבר בפרשה וזאת הברכה יכול לעלות לחתן תורה או לחתן בראשית.
[מ"ב (סי' ג)].

קטן להיות חתן תורה

נהגו להזיה התורה אף על קטן העולה, אף על גב שיש"א שדוקא תלמיד חכם צריך לסיים, בזמן שהיה שהחזן קורא אין לחוש.
[רמ"א (סי' תרט"ט סעי' א)]. ומ"מ ראוי שיהיה המסיים גדול מוכתר בתורה או עכ"פ אחד מחשובי הקהל כ"ול.
[מ"ב (סי' טו)].

חתן תורה לא יקרא פרשת חתן בראשית, והטעם כיון שאין הפסק ביניהם שידך פגם לסו"ת הראשון שיאמרו פסול היה ולכן קורא מיד בשני, וכ"ז באותו בהכ"נ אבל מי שקרא חתן תורה בבכ"י זה ודאי שמתור לקרות חתן בראשית בבכה"נ אחר.
[מ"ב (סי' ג). ועי' בשערי צ"ח (אות ג) בשם הגב"ר"י שכתב דלפי זה כשאין להם רק ספר תורה אחת שקורין בו חתן תורה וחתן בראשית ומפטיר, לכאורה החתן תורה יכול להיות גם חתן בראשית, דלא שידך פגם סו"ת, ומשום ברכה בלבד לא יכא, דהא גם כשקרא בוזאת הבה"כ אחר כך חתן תורה, מברך ב' פעמים, ואף על פי כן מותר לכולי עלמא, ולדניא צ"ע].

כהן או לוי לעלות לחתן תורה או בראשית

כהן או לוי יכול להיות חתן תורה או חתן בראשית.
[מ"ב (סי' ג)].

בן אר"י להיות חתן תורה ביו"ט שני

י"א שאין לבן אר"י להיות חתן תורה בשמחת תורה בחו"ל.
[חיים שאל (ח"א סי' יג) וצ"מ (חי"ב סי' ט)]. וה"י שאם ה"א תי"ח רשאי לעלות בעליה זו (שהיא עליה נוספת) משום שיש בזה משום סביד תורה.
[בצל הגאון. והגרש"י זצ"ל ויו"ט שני כחלכנתו פי"ט אות ד בהגה) והחלוקת יעקב (או"ח סי' רכח)].

בן הוי"ל להיות חתן תורה באר"י

בן חו"ל הנמצא באר"י יכול להיות חתן תורה בשמחת תורה ביו"ט ראשון.
[ספר אר"י (טקניסטיקי סי' ז) אות ו' וכה"ח (סי' תצו אות סא)].

קדיש אחר קר"ה"ת

אומרים חצי קדיש אחר קריאת פרשת בראשית. ואם טעה ואמר קדיש לאחר פרי' וזאת הברכה צריך לחזור לומר קידש אחר פרשת בראשית.
[אג"מ (ח"א סי' קא ד"ה א' בשמחת)].

שאר דיני התפילה

זיכור

מזכירין נשמות.
[מ"ב (סי' תרסח ס"ק טו) ולוח אר"י]. ומנהג ירושלים להזכירם אף בשנה הראשונה לאבילות.
[הגרש"י זצ"ל (אשרי האיש פכ"י אות ג). ועי' בלבבו (יו"ד סי' שמו) ובפמ"ג (סי' תקנז) א"א (סי' ט) שנוקטים בשבועה הראשונה מזכירים, אבל דעת האחרות חיים (סי' ירסח) שלא מזכירים בשנה זו.]

בן אר"י הנמצא בחו"ל

בן אר"י הנמצא בחו"ל יזכיר נשמות ביום א' ביו"ט (כמנהג אר"י) בייחודות, ולא ביו"ט ב' עם הצבור.
[הגרש"י זצ"ל (אשרי האיש פכ"י אות ח)].

אב הרהמים

אומרים אב הרהמים אף אם יש ברית מילה.
[מ"ב (סי' תרסח ס"ק טו) ולוח אר"י].

נשיאת כפים

יש מקומים שנוהגים שהכהנים לא עולים לדוכן מפני שכיח שכרות. ויש מקומות שנוהגין לעלות במוסף, ויש עולים רק בשחרית, וכל מקום לפי מנהגו. ואם מביאים כפיהם יזהרו שלא ישתנו.
[מ"ב (סי' יז)].

הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם

הזכרת גבורות גשמים

מתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח.
[שו"ע (סי' קיד סעי' א)]. ואף בחו"ל מתחילים במוסף של יו"ט ראשון.
[כן מבואר בשו"ע (סי' תרסח ססעי' ב)].

גשם בקמין או בסגול

יש אומרים שיש לומר "גשם" בקמץ.
[אג"מ (או"ח ח"ד סי' מ אות טו). וכן דעת הגרש"י זצ"ל (מבקשי תורה חמ"ג עמי' נו) ושכן נהג בעל החפץ חיים]. וי"א שיש לאומרו בסגול.
[הגר"י"ק זצ"ל (ארחות רבנו ח"א עמי' סג) והגרש"י זצ"ל (הלכיש תפלה פי"ח אות יד)].

טעה והזכיר משיב הרוח בליל שמ"ע או בשחרית

אם טעה והזכיר משיב הרוח וכו', במערב או בשחרית של שמ"ע אינו חוזר.
[מ"ב (סי' ג)].

הכרות משיב הרוח

אסור להזכיר הגשם עד שיכריז השו"ץ.
[שו"ע (שם סעי' ב)]. ואף השו"ץ לא יזכיר רק כשמתפלל בקול רם אבל לא בתפלת הלחש כיון שלא הוכרז מקודם התפלה.
[מ"ב (סי' ד)].

הכרזה לפני מוסף

על כן קודם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו', כדי שהצבור יזכירו בתפלתו, וכן נוהגים.
[רמ"א (שם)]. וכן היא דעת השו"ע כמבואר בסימן תרס"ח סעי' ב'. וכיכי אליביה המי"ב (סי' ה) והכה"ח (אות א)]. והמנהג באר"י הוא להתפלל תפלת גשם קודם תפלת מוסף והדבר חשוב כהכרזה (כמבואר להלן).
[לוח אר"י ורר צבי (או"ח סי' נה). ובארחות רבנו (ח"א עמי' סג) מובא שאצל החזו"ן רק במוסף שינה השו"ץ ההזכרה].

צורת ההכרזה

יש להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם (ולא משיב הרוח בלבד).
[מ"ב (סי' ו)]. ובמקומות שמתפללים תפלת גשם חושב הכרזה.
[הר צבי (שם)]. ועיי' עוד בסמוך.

הכריז אחד מהתפללים

בדעיבד אם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמעו עליו השו"ץ מ"מ מותרת ההזכיר בתפלתו דזו גופא הכהרזה דמי. ומ"מ אם לא זכרו גשם בתפלה זו א"צ לחזור דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מיקרי אא"כ הוכרז קודם התפלה או שמעו משו"ץ חזרת התפלה שהזכיר.
[מ"ב (סי' ד)].

המתפלל בכיתו

כיון שאין להזכיר גבורות גשמים עד אחר ההכרזה כני"ל, על כן אף אם הוא חולה לא אנוס, לא יקדים תפלתו והתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"ע. [שו"ע (שם)]. ואפילו אם הוא מתפלל בביתו אסור להזכיר קודם שמתפללין הצבור. [מ"ב (ס"ק ח)].

יודע שהכריזו בבית הכנסת
אם יודע שהכריזו ש"ע, אעפ"י שהוא לא שמע, מזכיר, ומטעם זה, הבא לבהכ"נ והצבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אף על פי שהוא לא שמע משי"צ דמסתמא כבר הכריזו. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק ט)]. ובני השוטים כשמתפללין בלא מנין ימתניו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לטוף ששעות בדודאי לא, יאחרו הצבור יותר מלהתפלל המוסף ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח. [מ"ב (ס"ק ח)]. ובמקומות שמתפללים מוסף מאוחר יותר כי ואוריכים בהתפלת וכדו', י"א שימתין והתפלל אחר ששעות (אע"פ שהדין הוא שכלתמיה יש להקטין מוסף קודם ששעות). [מקור חיים (אות ב ד"ה ואם)]. וי"א שבאופן זה יתפלל לפני ששעות ולא יזכיר גשם. [תהליד' (ס"ק א)].

יש כמה מנינים באותו בית הכנסת

יש מסתפקים כשהתפללו מנין מוקדם באותו בית כנסת (כגון ותיקינן) והכריזו משיב הרוח כנהוג, אם מועלת הכרזה זו שיהא מותר ליחיד המתפלל שם לאחר מכן להקדים ולומר "משיב הרוח". [ביאור הלכה (שם ד"ה לא יקדים)]. והמנהג שלא להזכיר עד שיכריזו באותו מנין.

שבח למוזכר

בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם (אפילו אם אמר משיב הרוח), מחזירין אותו לראש התפלה. [שו"ע (שם ט) ומ"ב (ס"ק ב)].

נזכר לפני שהתחיל ברכה אחרת (ולא הזכיר גם טל)

מחזירין אותו דוקא כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה. [שו"ע (סי קיד טו ח)]. ואפ"י התחיל תיבת "יתנה" לבד של ברכה שלאחריה או התחיל לומר "נקדש" (שש קדושה) חוזר הראש. [מ"ב (ס"ק ח) וביאור הלכה (סי תפז ד"ה תנך)]. אבל אם נזכר קודם שמתפלל (לפני אמריית ברוך אתה כו'), יאמר במקום שנוכר. [שו"ע (שם)]. ומי"מ אם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים צריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים אחר הזראת משיב הרוח ומוריד הגשם, דבעינן מעיון לחתימה סמוך לחתימה. [מ"ב (ס"ק ד)]. מי"מ אם לא אמר מעין החתימה סמוך לחתימה אין הדבר מעכב, כה"ח (אות מה) בשם שואל ומשיב (ק"י סי' קט). ואף אם סיים הברכה, ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, אי"צ לחזור, אלא אומר משיב הרוח ומוזכר הגשם בלא חתימה. [שו"ע (סי ח)].

נזכר בשעת התימת הברכה

אם נזכר לאחר שסיים מחיה המתים יאמר תיכף משיב הרוח ומוה"ג כני"ל. [מ"ב (ס"ק ט)]. ונכון לכתחלה שיאמר מיד לפני המתין לאחר כ"ד. [מ"ב (ס"ק לא)]. ומי"מ אם נזכר אחר שאמר השם בלבד לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיך ויהיה כקורא פסוק לבד ודינו כאלו עומד ועדין באמצע ברכה וחוזר למשיב הרוח. [מ"ב (ס"ס"ק לב)]. אולם בלוח אר"י לגרמני' (הושענא רבה) כתב דאף בכה"ג יסיים הברכה ויזכיר לפני אותה קדוש].

הזכיר טל

אם לא הזכיר משיב הרוח כו', אבל הזכיר מוריד הטל אין מחזירין אותו. [שו"ע (שם ט) ומ"ב (ס"ק כז)]. ומי"מ אם נזכר קודם הזראת השם קודם סיום הברכה חוזר ויזכר גם וימשיך תפלתו. [ביאור הלכה (ד"ה אין מחזירין אותה)]. וי"א שבאופן זה אחר שהזכיר מוריד הגשם יחזור "למכלכל חיים" ומשם ימשיך. [הרח"ק שליט"א (אפי' ישראל כפי"ג הגה ק"ז)]. ומשמע מהטמנת הביאור הלכה שבכה"ג לא יתחום למדני חוקיך כמבאר לעיל, דיש לחלק דהבא סוף סוף הזכיר מוריד הטל משא"כ הגם שלא הזכיר מידי אלא עתיד להזכיר אחר החתימה, ועיין].

שכח בליל שבת

יש שבה להזכיר מוריד הגשם בליל שבת, יש להסתפק אם יחזור והתפלל, דלא גרע מאם היה מתפלל רק מעין שבע שיצא בדיעבד. [ביאור הלכה (סי קיד ד"ה מחזירין אותה) בשם רע"א. ועי' בהו' בדעת תורה למפרשים" (סי' רסח על טע' יג)]. ומי"מ אם שמע ברכת מעין מהש"ש שבע ילי"ח. [ביאור הלכה (סי' רסח ד"ה או שלא תפלה)].

שאל מטר אחר סוכות

השואל מטר בימות החמה מחזירין אותו [שו"ע (סי' קיז טו ג)], אמנם בין שמחת תורה לז' חשוון אם טעה והזכיר מטר באר"י אינו חוזר כיון שהוא זמן גשמים. [הגרשו"א (אש"י ישראל (כפי"ג הגה קפא), הגריש"א זצ"ל הובא באשרי האיש (כפי"ז אות כד), ועיי"ש שייא בשמו שיחזור ותפלל בתורת נדבה ויהיה אשה דבר בשומע תפילה. דעת החו"א (דנינים והנהגות פי"ד אות כז) שחורז]. ובחז"ל, אם עשה כן קודם שחייב על התקופה במדינות הצריכות למטר בתחלת החורף צריך לחזור בתורת נדבה. [מ"ב (סי' יג)].

סעודת היום

אכילה בסוכה **סעודה יו"ט לפני הציות**

יש מוספי ספרד שפסקו לפי הלוזה לכתחלה לסעוד סעודת יו"ט ביום לפני חצות ושאף שמחת תורה יש להזהר בדבר. [אגור (לציון 'ח"ב כפי"א אות ד בהגה). וכן דעת הגר"ה"ש (סי' רפח אות ב) לענין סעודת שבת דצריכה להיות קודם חצות. אבל מהמ"ב (סי' רפח ס"ק א) מוכח שמותר אף בשבת לקבוע סעודה שניה אף אחר חצות היום]. ולכאורה אין העולם נוהר בזה ואפשר שסומכים על אכילת מזונות שאוכלים אחרי הקידוש שלפני החפזת.

סעודה של חתן תורה וחתן בראשית

והוגיו שמסיים התורה והמתחיל בראשית קוראים לאחרים לעשות משתה. [רמ"א (שם)]. **השתתפות של אצל מסעודה**

אף אבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לאכול בסעודת של חתן תורה. [מ"ב (ס"ק ח)].

דיני הסוכה בשמיני עצרת

אכילה בסוכה בשמיני עצרת

אם אין לו מספיק מקום בביתו לצורך סעודת החג ועי"כ צריך לאכול בסוכה בשמיני עצרת, צריך (בערב יו"ט) לפחות בסך מן ארבעה על ארבעה טפחים לעשות היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסף. [שו"ע (סי' תרסח). וביאר המ"ב (סי' ד) דאע"פ דאורי' פוסל ביי"מ אין ההיכר כ"כ אם לא כשפותח בסך ד' על ד' שהוא שיעור מקום חטוב]. ויעשה ההיכר סמוך לשקיעת החמה כי אפשר שזדמן לו עוד לאכול בה. [מ"ב (ס"ק ו)].

עוד סוגי היכר

אם לא עשה היכר הנ"ל עד שהתחיל יו"ט, כיון שאינו יכול שוב לפחות הסוכה צריך לעשות היכר אחר, כגון אם היא סוכה קטנה שאסור להניח בה הנר במשך ימי חג הסוכות, יניחנו בה, ואם היא גדולה, שמותך להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות ויוצא בהם, כדי לעשות היכר לפחות ושכבר נגמרה מצותה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק יב)]. ואין בטלול הקדרות משום טלול מוקצה כי הוא טלול לצורך גופם. וכ"כ הגריש"א זצ"ל (מאור השבת ב"ד עמי רלו הגה ק"ט)]. כשמכניס דברים אל להיכר אי"צ להניחם שם כל היום היום אלא די במצאת היום. [בכורי' (שם ס"ק ז)].

שהרי גם הנר דרכו להתכבות ובכל אופן מהני.

אכילה בשמיני עצרת לבני חז"ל

בחוצה לארץ, ואוכלים בסוכה בלילה ביום, מפני שהוא ספק שביעי, ואין מברכין על ישיבתה, ומקדישין ואומרים זמן. [שו"ע (סי' תרסח טע' א)]. אבל לאחר שאכלו סעודתן ביום מנהג העולם שנפטרין מן הסוכה ויושבין בבתיהם, ומי"מ אם מזדמן להם לאכול אפילו בבני חשמושת צריך לאכול בסוכה. [מ"ב (ס"ק ה)].

שינה לבני חז"ל

הרבה אחרונים מצדידין שצריך גי"כ לישן בסוכה בשמיני עצרת בחז"ל. ויש אחרונים שסוברין שאין כדאי לישן בסוכה בשמי"ע לא ביום ולא בלילה דעושה אותו כחול דבשלמא גבי אכילה לא מנכר שישן דרך בני"א לפעמים לישב בצל סוכה אפילו שלא לשם מצוה משא"כ בשינה. ומנהג העולם להקל בשינה. [מ"ב (סי' תרסח ס"ק ו)].

אכילת פירות וכדו' בסוכה (לסוברים שלא ישנים בסוכה)

לדעת הפוסקים שסוברין שאין ישנים בסוכה בשמי"ע י"א שה"ה שאין אוכלים אז פירות וה"ה פת פחות מכביצה בסוכה, וכן כל דבר שאי"צ לברך עליו ברכת לישב בסוכה בשאר ימי החג. ועי' מקילין בזה, וכן מסתבר כי באכילת פירות וכיוצא בזה דברים שאין חיובים מצד הדין יכול לעשות בשמי"ע כמה שירצה בבית או בסוכה. [מ"ב (סי' תרסח ס"ק ו)].

אכילה ביום התשיעי בחז"ל

גמר ולאכול ביום השמיני, מוריד כליו ומפנה אותם ממנה. [שו"ע (סי' תרסח)]. ואם אין לו מקום בביתו לצורך סעודת החג ועי"כ צריך לאכול בסוכה בתשיעי, כיון שאינו יכול לפחות בה מפני שהוא יום טוב, צריך לעשות היכר אחר, כגון אם היא סוכה קטנה שאסור להניח בה הנר במשך ימי חג הסוכות, יניחנו בה, ואם היא גדולה, שמותך להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות ויוצא בהם, כדי לעשות היכר לפוסלה ושכבר נגמרה מצותה. [שו"ע (שם) ומ"ב (ס"ק יב)]. ועדיף שיעשה כן ביום התשיעי עצמו או בסוף השמיני, כי אולי יטעך לאכול בה. [ע"י במי"ב (ס"ק יא)].

בן חז"ל הנמצא באר"י

בן חז"ל הנמצא באר"י י"א שלא יאכל בשמיני עצרת בסוכה. [הגרשו"א זצ"ל (לכ"ה"ש פי"ב אות יח)].

בן אר"י הנמצא בחז"ל

בן אר"י הנמצא בחז"ל בשמיני עצרת, אם מנהג המקום קבוע לאכול בסוכה ביום זה, יאכל עמהם, אבל במקום שיש מנהגים שונים רשאי לאכול בתוך החג. [הגרשו"א זצ"ל (שם אות כא)].

אכילה בסוכה אחר החג

אם רוצה לאכול בסוכה אחר החג אי"צ לפחות בה, דלא נראה כמוסף רק ביום שמיני מפני שהוא סמוך לחג. [רמ"א (סי' תרסח) ומ"ב (ס"ק ו)].

ספר תורה שנפל

להתענות על נפילת ס"ת

נהגו להתענות על ספר תורה שנפל (אפילו בתוך נרתיקו) מפני כבוד התורה. [מ"א (סי' מד ס"ק ה) ע"פ משפטי שמואל (סי' יב), ומ"ב (סי' מ' ס"ק ג)]. ועי' באמרי אש (אוי"ח סי' ו), דבברי חיים (יו"ד סי' טג) וברב פלגים (ח"ד או"ח סי' כח) שהביאו סמך לזה ממשי בירושלמי (סוטה פי"ז הי"ד) ופי' הרמב"ן (פ"י כי תבא זו כו) שהחזן שאינו מקים את ס"ת להעמידן כתקנן שלא יפולו וכו'. ומכיון שחזן הכנסת היה אחראי לדבר זה, מן הראוי לו להתענות, כדן שיצא מכלל ארור, ויהיה בכלל ברוך].

החייבים להתענות

י"א שרק מי שנפל ממנו הס"ת צריך להתענות. [שו"ת מהר"י הכהן (סי' לו), שו"יב (יו"ד סי' רפב אות ד), חיים שאל (ח"א סי' יב), ומ"ב (סי' מ' ס"ק ג)]. וכן מצד הצניא (ח"ה סי' א פי"ד)]. וי"א שכל אלו שראו הנפילה חייבים להתענות. [עניקי' דינים (אוי"ח סי' ב אות טו) ופחד יצחק (ע"ד ס"ת אות ס)]. וי"א שכל הנוכחים במקום צריכים להתענות. [האלף לך שלמה (סי' שסא) ואמרי אש (שם)]. ועיי"ש דמי שהעמיד ס"ת שלא כתקנו ועיי"ז נפל אפי' בשוגג צריך לצום. והרב פלגים (ח"ד או"ח סי' כח) כתב שגם מי גרסם להפלותו עליו לצום. ועי' בצניא (ח"ה סי' א) וי"א שכל אלו שיש להם חלק בבחיכ"ו צריכים להתענות אף שלא ראו הנפילה. ולמעשה יש להקל לאלו שלא ראו הנפילה ורק על הראוין להתענות. [אג"מ (ח"ג סי' ג) ד"ה נמצא דל"טא]. וכן פסק הגריש"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ב סי' י' יוח"א סי' ז). ובדעת תורה למפרשים" (סי' מד) כתי' שהמנהג הוא שרואים מתענים].

נפל באונס

יש להתענות אף כשהיתה הנפילה באונס, ואפילו כשנפל רק עיי' גרמא בעלמא של אי ז'ריתן. [אג"מ (ח"ג סי' ג ד"ה ולטיט רש"י)] וצניא (ח"ה סי' א פי"ז ד"ה רע"ז)].

נפל רק מיד אחת

אם לא נפל כל הס"ת מיידו ורק אחד מן אגמ"י נפל בזה ומהראוי להתענות, אבל הרוצה להקל נמי אין מזהיחין אותו. [אג"מ (אוי"ח סי' י) ועי' באף לך שלמה (אוי"ח סי' שסא) שמיקל בזה, וכתב דאף כי אין ראי' לדבר זכר לדבר הוי ממה דאמרינן בסוף עירובין באגדו בידו ומוכח דאבדא דבידו לא נחשב הנהא עניק', עי"כ. ובית יצחק (יו"ד סי' קסח) משמע שאף בכה"ג יש להתענות].

נפל חלק מהס"ת

ס"ת שנפל לארץ ולא נפל כולו רק ראשו אחד דינו כנפל לגמרי. [דרכי חיים ושולם (סי' תתקסג). ודבר"י צ"ב (יו"ד סי' קפד) כתי' נמי כן ע"פ האמרי אש (שם) והאבני צדק (יו"ד סי' ק"ז)]. וכן דעת הבית יצחק (שם) כי אף בכה"ג מקרי ביו"ן לס"ת. דעת הגריש"א זצ"ל (ישא יוסף ח"ב סי' י) שיש להחמיר לצום. וכן נקט הצי"ם (ח"ה סי' ה' פ"ט)].

ס"ת פסול

ס"ת פסול שנפל לארץ דינו כס"ת כשר שנפל. [חיים שאל, בית יצחק ודרכי חיים ושולם (שם)].

נפל בעורו מחזיק ס"ת

כשהאיש שהחזיק את הס"ת נפל אבל הס"ת נשאר בידו עומד, יש להקל בזה. ומי"מ יתן האדם שנפל פדיון תענית לת"ת לילדים לומדי למדי קדש, ובזה יכופר וסר עונו, וינצל מכל רע ח"ו. [הר' צבי (אוי"ח ח"א סי' מ)]. ועי' בצניא (ח"י"ז סי' לט) שכתב שאם נפלו ס"ת ובני"א על הרצפה יש להקדים להרים את הס"ת מהארץ בכדי שלא תהא מוטל בביו"ן ולא מיביעיא אם האיש איננו תיח' בדודאי יש לעשות זאת, אלא אפילו אם האיש הוא תי"ח אפ"ה יש להקדים גי"כ הרמת הס"ת].

כמה ימים יש להתענות

י"א שיש להתענות בחי"ב. [שו"ת הריב"ז (סי' כז) אמרי אש (שם) והעיקרי הדי"ט (יו"ד סי' כז) מביא לגזור תענית ג'יב]. וי"א שיש להתענות רק יום אחד. [שו"ת הרמ"ן (סי' ח) וחיים שאל (שם)]. וי"א שמי שנפל מידו יתענה בחי"ב וכל הקהל יום אחד. [בית יצחק (שם) ודרכי חיים ושולם (שם)]. ולמעשה די להתענות יום אחד לכל החייבים לצום. [האלף לך שלמה (סי' שסא)].

שאר ספדים

אם נפלו מידו תפילין, עליו להתענות. [מ"א (סי' מד ס"ק ה)]. ועי' בחיים שאל (שם) שכת' דכיון דלא נזכר בשי"ס וסודות היתענה מי שנפלו מידו התפילין יש להקל בתשועי כח ובמקום תענית זה יתנו צדקה לכפרתם]. ואם נפלו בנרתיקן פטור ומי"מ יתן פרוטה לצדקה. [מ"א (שם) ומ"ב (סי' מ) מ"ז]. **מזוזה שנפלה מידו אי"צ להתענות** כי קיל קדושתה מתפילין. [גב חיים (ח"ג סי' קלא) הובא במהרש"ם (ח"ב סי' רסד)]. וכן על מגילה שנפלה אי"צ להתענות. [אפרקסתא דעניא (סי' כד) דלא גרע ממוזה וכי"ש מגילה שאין בה הזכרות]. וכן על שאר ספרים אפילו הכתובים על קלף. [ע"י בארוחת חיים (ספינקא סי' מ ס"ק א) ובבאר מעה (ח"י סי' ח)].

גובה הנפילה

אף אם נפל הס"ת ממקום נמוך צריך להתענות אלא אם כן נפל פחות מגובה שלשה טפחים שאי"צ להתענות, כיון דקיי"ל דכל פחות משלשה כלבד דמי וכמונחת על ארעא דמיא. ומי"מ יש ליתן פרוטה לצדקה כמו באם נפלו בתוך הכיס. [כה"ח (סי' ג אות ז) לענין תפילין. וכתב הצניא (ח"ה סי' א פ"ס"ט) שה"ה לענין ס"ת].

לפרות התענית

אותן בני"א החלושים שאין יכולים להתענות, יפדו התענית לפי נדבת לבבם ולפי ערכם או כאשר רצו עליהם האב"ד. [דברי חיים (ח"א יו"ד סי' נט), חיים שאל, בית יצחק ודרכי חיים ושולם (שם). וכת' החיים שאל (שם) שאם נפל תפלין מיד תי"ח, ואם יתענה יהיה ממעט בתי"ח, יתן צדקה לכפר עון זה. שגדולה צדקה שמכפרת אפילו במזיד, קי"ו לשוגג או אונס. אבל למי שנפל מידו ס"ת אין להקל].

הקפות שניות

יש נוהגים לעשות גם במוצאי שמחת תורה הקפות שבע פעמים כמו ביו"ט. [כה"ח (סי' תרס"א אות ל) ע"פ האר"י י"ט]. ועיי"ש בשם לודא אמת (לחיד"א ססי"ו כו) שהמקובל המופלא מהר"ש שרעבי זלה"ה היה מקיף הסי"ת אחר ערבית, לפני מוסף, במנחה ובמוצאי יו"ט והיה אומר שיש ריו"ן לעלו"ן בזה, עי"כ. וכתב מהר"ח"ו (שער הנונות דף קי"ד ע"א), ראיתי למורי האר"י זצ"ל שהיה נוהר מאוד במנהג ההקפות בליל מוצאי חגג אחר תפלת ערבית, והיה מקפיד לעשות שבע הקפות שורות, וזאת מלבד ההקפות של יום החג, וכשהלך במוצאי החג בליל הסוכות אחר ומצא שנתאחרו בהקפתם, היה חוזר לתפלה, וי"א שמי"מ אין להוציא ס"ת לרחובה של עיר. [מועדים ומנינים (ח"י סי' טע)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבצעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון – טל': 6761* יש להקיש 3–3–1 שלוחה 65

העלון נתרם לע"נ מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503-767-052

© שמעתא עמיקתא – להצטרפות לרשימת התפוצה בדוא"ל יש לשלוח בקשה לכתובת: amikta@amikta.co.il